

مزار پژوهی

سعید طاوسی مسرور

۲. مزار جوانمرد قصاب

در شمال غربی شهر ری، منطقه بیستم شهرداری تهران، در فاصله حدود یک کیلومتری غرب خیابان شهید رجایی، نزدیک به سه راه علی‌آباد، در اراضی منصورآباد، بقعه‌ای منسوب به جوانمرد قصاب وجود دارد که در گذشته در دهی به همین نام واقع بوده است. این بقعه در ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷ش نوسازی و مرمت شده و بنای قدیمی آن به کلی از بین رفته است. محوطه بقعه با مساحت ۱۵۸۰ متر مربع در نوسازی اخیر محصور شده است. در گذشته اطراف بقعه قبرستان بوده اما امروزه اثری از این قبرستان نیست. ساختمان بقعه به صورت چهارضلعی و طول و عرض داخلی آن از هر طرف حدود ۶ متر است. این بقعه با شماره ۲۰۰۲ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

عکس‌ها از نگارنده، ۲۶ فروردین ۱۳۹۴

بنای قدیمی بقعه از آثار دوره فتح‌علی شاه قاجار (حک: ۱۲۱۲ - ۱۲۵۰) یا بعد از آن بوده و نیز لوحی سنگی از همان زمان قاجار که بر روی آن دو بیت زیر به خط نستعلیق برجسته نوشته شده بوده است و امروزه اثری از آن نیست:

جوانمرد قصاب این شیردل کمریسته شیر یزدان بود
مزارش که باشد بهشت برین زیارتگه اهل ایمان بود

این دو بیت در حاشیه سنگ قبر جدید با ابعاد ۲ متر طول، یک متر و بیست سانتی متر عرض و ۶۰ سانتی متر ارتفاع که اداره اوقاف و امور خیریه شهرستان ری در وسط بقعه نصب کرده، به خط نستعلیق نوشته شده است. سنگ قبر جدید در یک کلام سنگی نامناسب و فاقد جلوه‌های تاریخی است و از نظر شکل و عبارات درج شده بر آن شبیه سنگ قبرهای قبرستان‌های عمومی مانند بهشت زهرا (س) در تهران است. صورت عبارات مندرج بر سنگ قبر کنونی چنین است:

هو الباقی (به خط ثلث)

سوره مبارکه حمد (به خط نستعلیق)

مدفن پاک و شریف خلدآشیان (به خط ثلث)

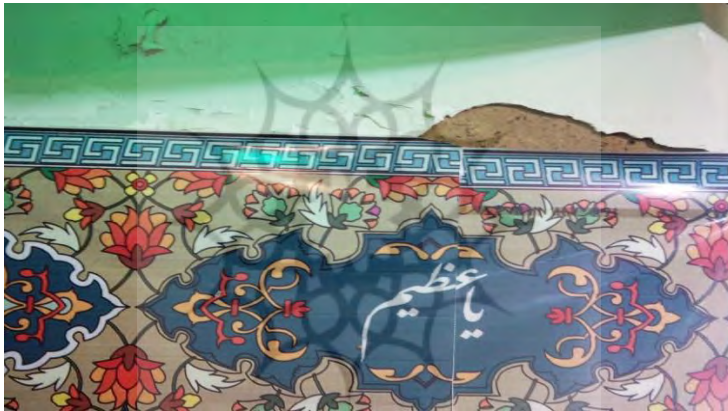
رضوان جایگاه مرحوم جوانمرد قصاب رحمه الله علیه

«اداره اوقاف و امور خیریه شهرستان ری» (به خط نستعلیق)

نکته دیگر این که در لوحی که شهرداری تهران به مناسبت یکصدمین سال تاسیس بلدیة طهران (۱۳۸۶ش) در معرفی این بقعه نصب کرده، تصریح شده که این زیارتگاه موقوفات متعددی دارد که عواید آن در راه حفظ و نگهداری این بقعه هزینه می‌شود. با وجود این، همین بنای نوسازی و مرمت شده نیز نیاز به مرمت دارد و چنان که در تصاویر ذیل مشاهده می‌شود، گچ‌کاری قسمت داخلی بقعه در موضعی فروریخته است و جا دارد از محل عواید همان موقوفات مرمت شود. ضمناً تزئینات داخلی بقعه چاپ شده بر روی پلاستیک است.

مزار پڑوہی ۳۱

از نام و دوره زندگی جوانمرد قصاب اطلاع دقیقی در دست نیست اما طبق داستان عامیانه مربوط به وی که در گذشته تعزیه‌خوان‌ها می‌خواندند^۱ او در روزگار امیرالمؤمنین علی (ع) می‌زیسته است. خلاصه این داستان چنین است که خاتونی کنیزک خود را برای خرید گوشت می‌فرستد و سپس گوشتی که او خریده را نمی‌پسندد و کنیزک برای معاوضه گوشت به قصاب مراجعه می‌کند و پس از تعویض گوشت دوباره و سه‌باره این ماجرا تکرار می‌شود و سومین باری که کنیزک به قصاب مراجعه می‌کند و گوشت را تعویض می‌کند، قصاب می‌گوید اگر باز هم گوشت را بیاوری، تو را خواهم کشت و خاتون باز هم گوشت را پسند نمی‌کند و می‌گوید اگر باز هم گوشت بد بیاوری تو را خواهم کشت و بدین طریق کنیزک بین خاتون و قصاب حیران می‌ماند.

امام علی (ع) با طی الارض به ری می‌آید و نزد قصاب رفته و وساطت می‌کند اما قصاب نمی‌پذیرد پس آن حضرت پیش خاتون رفته و برای کنیز طلب بخشش می‌کند اما خاتون نیز نمی‌پذیرد. حضرت علی (ع) مجدداً نزد قصاب می‌رود تا تقاضایش را تجدید کند اما قصاب نمی‌پذیرد و مشتی بر سینه آن حضرت می‌زند. پس از رفتن حضرت، جبرئیل بر قصاب نازل شده و خبر می‌دهد که او امام علی (ع) را با مشت زده است. قصاب نادم شده و دست خود را با ساطور قطع می‌کند و نزد حضرت می‌شتابد و تقاضای عفو کرده و تمام اموالش را به کنیزک می‌بخشد. سپس حضرت او را عفو کرده و دستش را به جای خود برمی‌گرداند.

در گذشته در قهوه‌خانه‌ها در کنار تابلوهای شاهنامه تابلوی جوانمرد قصاب نیز نصب بوده است. به نوشته فقیه بحرالعلوم (ص ۶۱۳) یک نمونه از این تابلو در حمام بازار

۱. به نوشته ابراهیم اصلاح عربانی در کتاب گیلان این تعزیه هنوز هم در ایام شهادت امام علی (ع) در شرق گیلان اجرا می‌شود.

مزار پژوهی ۳۳

قدیمی شاه عبد العظیم (ع) نصب است (اثر اسد الله نوری، خرداد ۱۳۵۴ش). نمونه دیگر را بنده مهر ماه ۱۳۹۶ در موزه نقاشی پشت شیشه^۱ در تهران دیدم که استاد حسین قوللر آغاسی (۱۲۶۹ - آذر ۱۳۴۵ش) آن را در ۸ پرده ترسیم کرده است. چون عکسی از آن نیانداختم، عکس آن را از تارنمای امرداد تقدیم می‌کنم:

روایت دیگری که جوانمرد قصاب را با دوره امام علی (ع) پیوند می‌زند این است که به‌نوشته ملاحسین واعظ کاشفی در فتوت‌نامه سلطانی، امام علی (ع) در غدیر خم، گوسفند قربانی کرد و کار سلاخی را به جوانمرد قصاب سپرد. احتمالاً جوانمرد قصاب شخصیتی اسطوره‌ای است یعنی اصلی تاریخی داشته اما از او جز داستان‌هایی عامیانه و نیز مقبره‌ای

۱ در محل عمارت مارت دکتر شقاقی (ساخته شده در ۱۳۰۹ش)، واقع در خیابان برادران شهید قاندی (هدایت سابق).

در ری باقی نمانده است. تاریخ مقبره ری دست کم به نیمه اول قرن هشتم می‌رسد زیرا حمدالله مستوفی (م ۷۵۰) در نزهة القلوب از این مقبره یاد کرده است. البته عبدالرزاق سمرقندی در مجمع سعدین و مطلع بحرین ضمن وقایع ۸۶۴ از مدفنی منسوب به جوانمرد قصاب در سرخس یاد کرده است اما جستجوی نگارنده درباره وجود چنین بنایی در سرخس امروزی، بی‌نتیجه ماند. البته مزارات دیگری در ایران امروز به جوانمرد قصاب منسوب است مثلاً مزار جوانمرد علی در منطقه بلهرات، نزدیک روستای جنداب (در ۴۵ کیلومتری جنوب شهر عشق آباد و در ۶۵ کیلومتری جنوب شهر نیشابور) که در بین مردم به جوانمرد علی قصاب مشهور است. این مزار که از آثار اوایل دوره تیموری است با شماره ۱۵۴۷ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

نمایی از آرمگاه جوانمرد علی قصاب قبل از تخریب و مربوط به سال ۱۳۷۲ / عکس از استاد احمدرضا سالم

نمایی از ساختمان تازه ساز بقعه جوانمرد علی / عکس از محمد تاجیک ۳ تیر ۱۳۹۲

کتابنامه

اصلاح عربانی، ابراهیم، کتاب گیلان، تهران: گروه پژوهشگران ایران، ۱۳۷۴ش، ج ۳، ص

۴۵۳.

افشاری، مهران، «جوانمرد قصاب»، در: دانشنامه جهان اسلام، زیر نظر غلام‌علی حداد

عادل، تهران: بنیاد دائرة المعارف اسلامی، ۱۳۸۶ش، ج ۱۱، ص ۲۸۲ - ۲۸۳.

سروقدی، محمد جعفر، بقاع متبرکه استان تهران، تهران: اسوه، ۱۳۸۴ش، ص ۱۰۳.

فقیه بحرالعلوم، محمد مهدی، مزارات ری، قم: وثوق، ۱۳۹۰ش، ص ۶۰۲ - ۶۱۳.

<http://amordadnews.com/content/2588/0/>

<http://www.emamzadegan.ir/emamzadehbank/show-11699.aspx>

<http://neyshaboor.razavichto.ir/recorded%20monuments-ney.aspx>

<http://www.migeo.blogfa.com/post/34>